

הקדמה

בחרתי להכין עבודה בנושא הגנת הסביבה. השמירה על איכות הסביבה הוא נושא שקרוב לליבי, ואני מאמינה שאיכות הסביבה משפיעה רבות על התפקוד וההרגשה הכללית שלנו. עניין אותי מאוד לראות ולהבין איך נושא החוק והמשפט מתחבר לנושא הגנת הסביבה, מה היא הגישה של החוק והמשפט כלפי איכות הסביבה, ומה הם החוקים והאיסורים שכתובים בחוק למען שימור הסביבה. יש בי עניין רב לראות כיצד הצורך התמידי לתכנון, בנייה והתקדמות משתלב עם חובת הגנת הסביבה.

הצורך לשמור ולשמר את הסביבה שבה אני חיה בוער בי, ולכן, לדעתי, הנושא שבחרתי הוא מעניין וחשוב ביותר.

הגנת הסביבה

תוכן עניינים

3	מבוא
4	משפט עברי
8	משפט ישראלי
13	השוואה בין המשפט העברי למשפט הישראלי
15	סיכום
16	רשימה ביבליוגרפית

הגנת הסביבה

מבוא

העבודה שלי היא בנושא הגנת הסביבה, ומתמקדת בשתי התפיסות לגביה: האקולוגיה האתנוצנטרית, שמבוססת על הטענה שהאדם הוא נזר הבריאה וכל הטבע והחי אמור לשרת אותו, תפיסה שמבקשת לשמור על הסביבה מהסיבה שהסביבה אמורה להביא לאדם תועלת, והאקולוגיה

הביוצנטריות, שמבוססת על תפיסה הפוכה שלפיה האדם הוא חלק מהטבע, שבו לכל יצור חי יש זכות שווה להתקיים, ולכן להגנת הסביבה יש ערך עצמאי, והאדם חייב להגן עליה גם אם הוא לא מקבל ממנה תועלת.

במהלך עבודתי אתייחס לשתי התפיסות לגבי הסביבה גם בגישת המשפט העברי וגם בגישת המשפט הישראלי, ובסופו של דבר גם אשווה ביניהם. במשפט העברי והישראלי ניתן למצוא הוכחות לקיום שתי התפיסות, מצד אחד הריסותה של הסביבה למען איכות החיים והתקדמותו של האדם, ומצד שני החובה לשמור עליה.

בחרתי בנושא הגנת הסביבה מכיוון שזה הוא נושא שמעניין אותי, וכפי שאני מכירה את עצמי,

אוכל לתת מעצמי בצורה הטובה ביותר כשזה נוגע לנושא שמעניין אותי.

הגנת הסביבה

משפט עברי

גישת המשפט העברי

כבר בספר בראשית ניתן לראות כיצד האדם הוא המושל בטבע, כאשר ה' מזמין את האדם לנצל וליהנות מהמשאבים שהסביבה מספקת לו. מההזמנה הזו אנו למדים שהטבע נוצר עבור האדם (תפיסה אתנוצנטרית). ה' מצווה על האדם לכבוש את הארץ ולשלוט בה, "פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה"¹, אבל בו בעת מטיל עליו אחריות לשימור והמשכיות הסביבה, כשהציווי הראשון שקיבל האדם הראשון בעת הגעתו לגן עדן היה "לעבדה ולשמרה"² (תפיסה ביוצנטרית).

דוגמאות להלכות הנוגעות לשמירה על הסביבה:

כריתת עצים והשחתה

בעת מלחמה אסור לפגוע בעצי פרי הראויים למאכל. לאיסור זה שתי סיבות: סיבה תועלתית-"כי

¹בראשית א, כח.
²בראשית ב, טו.

ממנו תאכל"³, ניתן להשתמש בפירות העץ בעת מצור ומחסור באוכל, סיבה המחזירה אותנו לעליונות האדם על הטבע. סיבה חינוכית- "כי האדם עץ השדה לבוא מפניך במצור?"⁴, האם עץ השדה הוא אדם שיש ביכולתו להתגונן מפניך? הרס הטבע אינו רצוי אפילו כשמדובר במלחמה, סיבה שמשתייכת לציווי ה' לשמור על הסביבה. בניגוד לעצי פרי, בעת מלחמה ניתן לכרות עצי סרק⁵, אבל גם במקרה זה הכריתה מיועדת אך ורק לשם בניית מצור, אולם חכמים קבעו שכורתי אילנות טובים אינם רואים ברכה לעולם⁶, ומכך אנו למדים שחכמים רואים גם בכריתת עצי סרק כאיסור. חז"ל הרחיבו את האיסור וכללו בו השחתת כל דבר שיש בו תועלת לאדם⁷. ניתן להבין שגם בעת השמירה על איכות הסביבה עדיין רואה האדם את עצמו כעליון עליה, כשהוא שומר ביתר זהירות על דבר שיכול להביא לו תועלת וכך בעצם לנצל את הדבר הזה בעתיד.

³ דברים כ, יט.

⁴ דברים כ, יט.

⁵ רמב"ם מלכים, ו, ט.

⁶ פסחים, נ, ב.

⁷ קידושין, לב, א.

תכנון ובנייה

המשנה קובעת ש"מרחיקין את האילן מן העיר עשרים וחמש אמה"⁸. האמורא עולה נימק הלכה זו "משום נוי העיר"⁹. מכאן שגם בשמירה על "מרחבים ירוקים", שאינם נטועים או בנויים, יש ערך לנוי העיר, ויש להקפיד על קיומם של מרחבים שכאלה. קביעה זו נותנת ערך עצמאי לשמירה על הסביבה בכך שקיימת הגנה גם על מרחבים "סתמיים", שאינם באמת מביאים תועלת לאדם, אבל בו בזמן גם רואה במרחב הירוק נוי שמייפה את העיר, כך שבעצם יש פה שימוש כלשהו של האדם. כך עולה גם ממשנה אחרת¹⁰, הקובעת ש"אין עושים שדה מגרש ולא מגרש שדה ולא מגרש עיר ולא עיר מגרש". אין לעשות שטח חקלאי לשטח פתוח, ושטח פתוח לשטח בנוי. הפיכת שטח חקלאי

⁸ משנה בבא בתרא ב, ז.
⁹ בבא בתרא כד, ב.
¹⁰ משנה ערכין ט, ח.

לשדה פתוח פוגעת בצמחייה והפיכת שטח פתוח לשטח חקלאי מחריבה את נוי העיר, בדיוק כשם שהפיכת שטח פתוח לשטח בנוי פוגמת ביופייה של העיר.

זיהום אוויר

התוספתא פוסקת כי "מרחיקין את הכבשונות מן העיר חמישים אמה"¹¹. בעניין זה יש הקפדה מיוחדת על זיהום אוויר בירושלים, עד כדי כך שקבעו שאין להקים בירושלים מפעלים ליצירת חרסים בשל העשן הנפלט מהם. הרב ראובן בולקה מסביר את העניין במושגים של ימינו: "וזאת מפני שהחומרים המזהמים הנפלטים מן הכבשונות מזיקים לתושבי העיר אשר צריכים לנשום אוויר צח", ז"א, הלכה זו נקבעה למען בריאותו של האדם.

¹¹שולחן ערוך, חושן משפט, סימן קנה כג.

זיהום מקורות המים

בעניין זיהום המים נאמר בתוספתא ש"העושה מערות לרבים מרחץ בהן פניו ידיו ורגליו. היו ידיו ורגליו מלוכלכות בטיט או בצואה – אסור. ובבור ובשיח בין כך ובין כך אסור"¹². התוספתא מתירה לאדם לרחוץ במקומות רחצה המיועדים לרבים, אך אוסרת על מי שידי או רגליו מלוכלכות להתרחץ במקומות אלו, משום שבכך הוא מזהם את המים. בעניין זה התוספתא מבחינה בין מאגרי מים לרחצה (מערות) למאגרי מים לשתייה (בור ושיח), שבהם אין לרחוץ את הגוף אף כשאינו מלוכלך בטיט או צואה, משום שבמים המיועדים לשתייה יש להקפיד על רמת ניקיון גבוהה יותר. עם זאת,

¹²תוספתא בבא מציעא יא, לא.

התוספתא¹³ מתירה לאדם הנכנס לבית-המרחץ לחפוף ראשו בסבון או במי רגליים כפי שהיה נהוג באותה תקופה, אף שבכך הוא מעכיר את המים של בית-המרחץ, משום "שעל מנת כן הנחיל יהושע לישראל את הארץ". כלומר, זיהום מסוג זה מותר, משום שיש הסכמה חברתית מעת שנכנס עם ישראל לארץ שלא יקפידו על זיהום מעין זה.

ניקיון

בתורה יש ציווי מיוחד בעבור אנשי הצבא: "וַיֵּד תְּהִיָּה לְךָ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיֵּצֵאתָ שָׁמָּה חוּץ: וַיֵּתֵד תְּהִיָּה לְךָ עַל אֲזַנְךָ וְהָיָה בְּשִׁפְתְּךָ חוּץ וְחִפְרִתָּהּ בָּהּ וְשִׁפְתְּךָ וְכִסִּיתָ אֶת צַאֲתְךָ"¹⁴. גם במחנה הצבאי, שבו קשה לעתים לשמור על תנאי הגיינה נאותים, התורה מצווה את איש הצבא להקצות מקום מיוחד מחוץ למחנה להתפנות בו, ואף דורשת מכל חייל לשאת עמו כלי מיוחד לכיסוי צרכיו. זאת משום ש"הנקיות מידה מן המידות הטובות, המביאה לידי רוח הקודש... וגם יש בזה שבח לאומה, כי

¹³ שם שם, לב.
¹⁴ דברים כג, יג-יש.

יבואו אליהם מלאכי גוי, ויראו מחניהם קדוש ונקי מכל טינוף"¹⁵. בתלמוד¹⁶ מובאת ברייתא בדבר הוצאת מי שפכים ומרחץ מרשות היחיד לרשות הרבים. הברייתא קובעת שהדבר אסור בימות החמה, שבהם רשות הרבים יבשה, אך מותר בימות הגשמים, שבהם ממילא רשות הרבים מלאה מים והוצאת המים לרשות הרבים אינה מזהמת כל כך¹⁷. יתר על כן, מי שרואה נבלה ברשות הרבים, חייב להרחיקה, וכשיש צורך בזה אף ישכור אדם כדי להוליכה אל מחוץ לעיר.¹⁸

מחזור

גם לעיקרון האקולוגי שפסולת יש למחזר כדי לשמור על איכות הסביבה יש ביטוי במקורות המשפט העברי. למשל נקבע ששיירי הדם שבמקדש "נמכרין לגננים לזבל"¹⁹ ואינם מושלכים לאשפה, ואף מכנסי כוהנים שבלו אינם מושלכים, אלא "מהן היו מפקיעין (=קורעין ועושים פתילות להדלקת

¹⁵ ספר החינוך (שעוואל) תקס"ו.

¹⁶ משנה בבא קמא ו, א.

¹⁷ שולחן ערוך

¹⁸ בן איש חי א, כי תצא, יד.

¹⁹ משנה יומא, ו.

הגנת הסביבה

אבוקות בשמחת בית השואבה), ובהן היו מדליקין, ולא הייתה חצר בירושלים שאינה מאירה מאור
בית השואבה".²⁰

²⁰משנה סוכה ה, ג.

הגנת הסביבה

משפט ישראלי

גישת המשפט הישראלי

הגנת הסביבה הוא תחום עיסוק הנוגע ליחסי הגומלין בין האדם לבין סביבתו הטבעית או זו שנוצרה על ידיו. איכות הסביבה היא המכלול של מגוון נתונים כגון רמת זיהום האוויר, זיהום הקרקע, האם ישנם מפגעים סביבתיים באזור המוגדר וכדומה. לאור התפתחות רמת החיים לאורך השנים נוצר הקונפליקט שבין רמת איכות החיים לשמירה על הסביבה. ישנם חוקים המסדירים את הצורך לנוחות ולאיכות חיים לצד חובת השמירה על הסביבה (הגישה הביוצנטרית), כגון חוק התכנון והבניה המסדיר את פעולתם של מוסדות התכנון בישראל מהרמה הארצית עד לרמה המקומית, את ועדות הערר, תוכניות המתאר, שימור אתרים, סלילת דרכים, סידורים לנגישות נכים, סדרי הרישוי וכיוצא בזה. חוק שמירת הניקיון המסדיר את פעילותם של אתרי הטמנת האשפה וסילוק הפסולת, כאשר העובר על התקנות הקבועות בחוק צפוי לקנסות גבוהים. חוק שמירת הסביבה החופית, החוק למניעת מפגעים סביבתיים ועוד מאות חוקים, פקודות ותקנות שכולם תכליתם שמירה והגנת על הסביבה.

תסקיר השפעה על הסביבה הוא מסמך מקיף שתכליתו לבחון את ההשפעות הצפויות על הסביבה והתושבים באזור מסוים, כתוצאה מיישום תכניות פיתוח או בניה באזור. המידע המפורט בתסקירי ההשפעה על הסביבה מאפשר למקבלי ההחלטות לאשר הקמה של פרויקט, להתנות ישומו במגבלות וסייגים, לערוך בו שינויים והתאמות או אפילו לבטלו כליל. תסקיר ההשפעה על הסביבה נועד למזער את הפגיעה האפשרית של פעולות פיתוח בסביבה. מצד שני, התסקיר עשוי להפיג חששות לא מוצדקים בדבר השפעות שליליות של הפרויקט על סביבתו. תקנות תסקירי השפעה על הסביבה המעוגנות בחוק התכנון והבנייה, מסדירות את סוגי התכניות בגינן קיימת חובת הכנת תסקיר²¹ וכן מאפשרות למוסד התכנון לדרוש הכנת תסקיר לכל תכנית פיתוח בעלת השלכות סביבתיות, בהתאם לשיקול הדעת. התסקיר נערך ומוגש באחריות יזם התוכנית²², אשר מעסיק לרוב יועצים מקצועיים.

חוקים שחוקקו למען ההגנה על איכות הסביבה

²¹סעיף 2 לתקנות התכנון והבניה (תסקירי השפעה על הסביבה) תשס"ג 2003
²²סעיף 14 לתקנות התכנון והבניה (תסקירי השפעה על הסביבה) תשס"ג 2003

החוק למניעת מפגעים סביבתיים (תביעות אזרחיות) תשנ"ב 1992: מגדיר כיצד ניתן לטפל במפגעים סביבתיים וקובע את התנאים להגשת תביעה אזרחית למי שנפגע ממפגע סביבתי. החוק קובע כי בית המשפט רשאי להוציא צו מניעה לפעולות הגורמות למפגעים סביבתיים. על-פי החוק, ניתן להגיש תביעה אזרחית כנגד גורם למפגע סביבתי 60 יום לאחר שניתנה הודעה מראש לשר לאיכות הסביבה.

חוק שמירת הניקיון תשמ"ד²³ 1984: כולל בתוכו שמונה פרקים ובהם מפורטים האיסורים ודרכי האכיפה השונים, לדוגמא: 1. איסור לכלוך והשלכת פסולת: לא ישליך אדם פסולת, פסולת בנין או גרוטאות רכב ברשות הרבים או מרשות הרבים לרשות היחיד, ולא ילכלך את רשות הרבים. 2. אחריות לגבי קטינים ברכב: כל מי שבידו השגחה על קטין שטרם מלאו לו שלוש עשרה שנים, הנמצא עמו ברכב, לא יניח לקטין להשליך פסולת מהרכב.

²³ לא כולל תיקונים שונים שנעשו במרוצת השנים.

החוק להגנת הסביבה תשע"א 2011: כולל בתוכו 42 סעיפים שמפרטים את התיקונים השונים, את מטרת החוק, סמכויות הפיקוח, דרכי האכיפה ואת הממונים לאכיפה. לדוגמא: "מטרת חוק זה היא להגן ולשמור על איכות נאותה לסביבה ולשפרה ולמנוע פגיעה בסביבה או בבריאות הציבור, באמצעות עיגון והרחבה של סמכויות הפיקוח והאכיפה של עובדי המשרד להגנת הסביבה".²⁴ דוגמא נוספת: "השר רשאי למנות מבין עובדי משרדו, מפקחים שיהיו נתונות להם הסמכויות כולן או חלקן, לשם ביצוע הוראות לפי חיקוקים המנויים בתוספת הראשונה, כולם או חלקם".²⁵

חוק התכנון והבנייה תשכ"ה 1965: מסדיר את פעולתם של מוסדות התכנון בישראל מהרמה הארצית עד לרמה המקומית כולל התייחסות, בהקשר שלנו, לשימור אתרים.²⁶

חקיקת משנה

²⁴ פרק א', ס' 1 לחוק.

²⁵ פרק א', ס' 3 לחוק.

²⁶ לא כולל תיקונים שונים שנעשו במרוצת השנים.

איסור על פליטת עשן בחצרות בתים תשכ"ב 1962: פליטת עשן שחור מחצרות בתים לרשות הרבים או לרשותם של אחרים נחשבת זיהום אוויר בלתי סביר, ולכן היא אסורה על-פי החוק.

תקנות המים (מניעת זיהום המים) תשע"א 2011: מטרת תקנות אלה למנוע דליפה ממערכת הולכת שפכים כדי להגן על מקורות המים, מערכות אקולוגיות, המגוון הביולוגי ומשאבי טבע אחרים ולמנוע מפגעים סביבתיים, והכל בין השאר באמצעות הטלת חיובים וקביעת הוראות בהתאם להוראות תקנות אלה.

פסקי דין

בית משפט השלום: פסק דין וגזר דין שניתנו בבית משפט השלום בנתניה מפי כבוד השופט עוזי ניר נאוי, פסק הדין וגזר הדין ניתנו ביום 27.02.13. ת"פ 04-20-0233 מדינת ישראל נ' רפת חפר אגודה שיתופית חקלאית בע"מ, אייל ישראלי ומריו גינת.

העבירות: רפת חפר אגודה שיתופית חקלאית בע"מ הינה חברה המחזיקה ומפעילה רפת באזור עמק חפר, סמוך לקיבוץ העוגן. בשני מועדים בחודש מרץ 2007 זרמו מהרפת כמויות גדולות של פסולת אל עבר תעלות הניקוז ומשם לנחל אלכסנדר. כתב האישום כלל אישומים על פי תקנות המים וחוק המים תשי"ט-2454 וחוק שמירת הניקיון, תשמ"ד-2493.

פסק הדין: על הרפת הוטל קנס בגובה של ₪90,000 וחתימה על התחייבות להימנע מביצוע עבירות דומות במשך שנתיים ע"ס 250,000 ₪, ועל מר אייל ישראלי הוטל קנס בגובה 20,000 ₪.

בית משפט מחוזי: פסק דין מיום 23.05.13, שניתן בבית משפט המחוזי בירושלים מפי כבוד השופטים נאוה בן אור, רפאל יעקבי ורם וינוגרד. ע"פ 03-00-00843 המשרד להגנת הסביבה נ' אסתרוגו מחזור מתכות בע"מ וחיים אסתרוגו.

פרטי המקרה וכתב האישום: המשיבה 1, חברת אסתרוגו מחזור מתכות בע"מ, עוסקת, בין היתר, במחזור מתכות ובכלל זה שנאים משומשים המכילים שמן מינרלי משומש. המשיב 2 הוא מנהל אצל

המשיבה 1. ביום 11.09.11 התהפכה משאית אשר הכילה כ- 30 טון שמן מינרלי משומש שמקורו במפעל השייך למשיבה 1. כתוצאה מההתהפכות חלק מהשמן המשומש נשפך על קרקע חשופה, זיהם שטח נרחב וזרם לתעלת ניקוז מי גשמים המצויה לצד הכביש במקום. המשיבים נדרשו לדגום את הקרקע המזוהמת ולפנותה, אך לא עשו כן. כנגד המשיבים ונהג המשאית שהתהפכה, מר' חלוואני רמדאן, הוגש כתב אישום בגין עיסוק ברעלים ללא היתר, בניגוד לחוק החומרים המסוכנים, תשנ"ג- 0443, זיהום מים בניגוד לחוק המים, תשי"ט- 0454, אי פינוי קרקע מזוהמת בניגוד לתקנות המים (מניעת זיהום מים, מתכות ומזהמים אחרים), תשס"א- 2011, ותקנות מניעת מפגעים (שמן משומש), תשנ"ג – 0443.

פסק הדין: על המשיבה 1 הוטל קנס בסך 10,000 ₪ וחתימה על התחייבות להימנע מעבירה למשך שנתיים בסך 15,000 ₪. על המשיב 2 הוטל קנס בסך 7,500 ₪ וחתימה על התחייבות להימנע מעבירה למשך שנתיים בסך 10,000 ₪.

בית משפט העליון: פסק דין מיום כ"ז באייר תשל"ז (15.5.1977), שניתן בבית משפט עליון מפי כבוד השופטים מ' שמגר, ב' שרשבסקי, מ' בן פורת. בג"צ - 114/77. זאב שוורץ ומשה שוורץ נ' שר האוצר ו"אתא" חברה לטקסטיל בע"מ.

פרטי המקרה וכתב אישום: העותרים הם שני אחים המחזיקים בבעלותם את החלקות 51 ו- 52 בגוש 11022 בקרית אתא. הם רכשו את החלקות בשנת 1934 והקימו עליהן שלושה מבנים שאחד מהם הוא בית מגורים דו קומתי לפי תכנית המתאר החלה על המקום. הכנס נמצא באזור מגורים הגובל עם אזור תעשייתי כשבין שניהם מפרידה רצועה ברוחב של 7 מ' המוגדרת כ"פס ירוק". מעבר לרצועה זו, באזור התעשייתי, נבנה בשנת 1933 בית חרושת השייך ל"אתא, חברה לטקסטיל בע"מ" ובמשך השנים נהפך הוא למפעל הגדול ביותר בארץ לייצור אריגים, חוטים ומוצרי טקסטיל. בשנים 1955, 1956 ו- 1963 התקינה אתא, בשלבים, מתקני אוורור וקירור למפעלה, ומתקנים אלה הם הכרחיים ובלעדיהם אין אפשרות לנהל את הייצור. מערכת הקירור והאוורור גורמים לרעש במשך כל היממה, כי מפעלה של אתא פועל ביום ובלילה ללא הפסקה. עצמת הרעש, כפי שנמדדה בדירת

העותר מס' 1, עלתה על המותר לדעת המומחה הפרופ' שאודינישקי, ובשנת 1968 פנה עותר מס' 1 אל בית משפט השלום וביקש לתת נגד אתא צו מניעה שיאסור עליה להפעיל את המתקנים הגורמים רעש, עד שיינקטו הצעדים המתאימים להפסקתו. בית משפט השלום נעתר לתביעה בתאריך 19.10.1973, וערעורה של אתא נדחה הן על ידי בית המשפט המחוזי והן על ידי בית המשפט העליון²⁷, כתוצאה מהתדיינות זאת נאסר על אתא להפעיל את מערכת האורור והקירור של מפעלה כל עוד לא תצליח לצמצם את מידת הרעש הנגרם על ידן באופן שלא יעלה על 45 דציבל בשעות היום (בין השעות 06.00 ו- 22.00) ועל 38 דציבל בשעות הלילה (בין השעות 22.00 ו- 6:00).

פסק דין: בין היתר, החברה נדרשה לשלם להם פיצויים בסך 961,000 ל"י בגין הנזקים שנגרמו להם, לטענתם, מחמת הרעש.

²⁷פסק דינו של בית המשפט העליון ניתן בתיק ע"א 44/76.

הגנת הסביבה

הגנת הסביבה

השוואה בין המשפט העברי לבין המשפט הישראלי

לפי מקורות המשפט העברי, ישנו האיסור להקים בית קברות או בורסקי (עיבוד עורות) או להניח נבלות קרוב לעיר מחשש לריח רע ולזיהום האוויר.²⁸ במשפט הישראלי בפסק דין שנערך בבית משפט השלום בבאר שבע - עיירת נתיבות נ' ביטון שלום²⁹ בהאשמה שגידל בעלי חיים שונים ונמנע מסילוק הפרשותיהם, היה שימוש בהלכה זו כנימוק נגדו ובהכרעה שאכן הנאשם נמצא אשם. בדומה לפסק דין זה הלכה זו הופיעה גם כנימוק במשפט שנערך בבית משפט השלום בירושלים ציון שבו נ' משה דוגה, כרמי גילון ומועצה מקומית מבשרת ציון³⁰, בו נתבע 1 גרם נזקים לתובע (שהיה שכנו) בגלל סוסים ובעלי חיים אחרים שהיו בבעלותו. בנוסף, במשפט הישראלי קיימת חקיקת המשנה תקנות אוויר נקי (תש"ע 2010).

²⁸ שולחן ערוך, חושן משפט, סימן קנה כג.
²⁹ תיק 05/570
³⁰ תיק 05/3633

בדומה למקורות אשר הובאו בעבודה זו לפי המשפט העברי, קיים איסור לרחוץ את הגוף במקומות שלא מיועדים לכך, או אם ידיו ורגליו מלוכלכות בטיט או בצואה משום שכך האדם מזהם את המים³¹, ובדומה במשפט הישראלי קיים החוק שגם הוצג בעבודה זו, "חוק שמירת הניקיון"³¹ ובנוסף בחקיקת המשנה "תקנות המים (מניעת זיהום המים) תשע"א 2011".

במשפט הישראלי, הוסדרו דיני התכנון והבנייה במערכת חוקים ובראשם חוק התכנון והבנייה, תשכ"ה 1965. חוקים אחרים קובעים סייגים להצבת מתקני מסחר ותעשייה באזורי מגורים, כגון: חוק רישוי עסקים תשכ"ח 1968, חוק למניעת מפגעים תשכ"א 1961 וחוקי עזר עירוניים שונים. במקרים אחדים מצאו בתי המשפט בישראל סעד וסמך במקורות המשפט העברי לנושאים שבאו לפניו בענייני דיני התכנון והבנייה. כך, למשל, כשנידונה חובת העירייה להרוס מבנה רעוע³², הביא השופט טל את עמדת המשפט העברי, ולפיה יש להבחין בין בניין רעוע שסכנתו אינה מיידית, שחובה על בית הדין להתרות בבעליו ולתת לו שהות להרסו, לבין בניין שסכנתו מיידית. וכן נקבע

³¹תוספתא בבא מציעא יא, לא.
³²ע"א 2904/92 עריית ת"א נ' עזבון המנוח לטרהויז.

בשולחן ערוך: "הכותל והאילן... אם היו רעועין, בית הדין קובעין לו זמן לקוץ את האילן ולסתור את הכותל, וכמה זמן? שלוש יום"³³, והוסיף הרמ"א: "קובעים לו זמן דווקא כשהתרו בו בית דין אבל בלא בית דין, אף על פי שהתרו בו חבריו, אינו כלום... ואם הדבר נחוץ, ויש לחוש שיזיק לאחרים, אין נותנין לו זמן, רק כופין אותו לסלק היזקו מיד".

פרק מיוחד בחוק התכנון והבנייה קובע סייגים לפגיעה ואיסור להרוס מבנים שהוכרזו כאתרים המיועדים לשימור בשל ערכם ההיסטורי והדתי.³⁴ הוראות דומות יש גם במשפט העברי ביחס לאיסור הפגיעה במקומות קדושים, כגון האיסור לנתץ אבן מאבני בית המקדש, שהוחל על הריסת בית כנסת שלא לצורך. סוגיה זו נידונה בבית המשפט העליון בדיון בנושא הריסת בתי הכנסת בגוש

³³ שולחן ערוך, חושן משפט, סימן תטז, סעיף א.
³⁴ סעיף 76 והתוספת הרביעית לחוק התכנון והבנייה, תשכ"ה 1965.

קטיף שבחבל עזה בעקבות פינוי המתיישבים מהמקום. בבואו להכריע בסוגיה, הסתמך השופט א' רובינשטיין, בין השאר, על מקורות המשפט העברי ודן בהם.³⁵

לעומת הדמיון וההסתמכות של המשפט הישראלי על מקורות המשפט העברי, קיימים גם הבדלים בניהם. לדוגמא, בשונה מהמשפט הישראלי, במשפט העברי ידוע שבמידה והמפגע הסביבתי נוצר בשל ניהול שגרתני של הבית או המפעל ואין אפשרות לנהל את חיי הבית או המפעל בלי לקיים את המפגע, אין אפשרות לכפות על אותו אדם להסיר את המפגע. ("מי שעשה ארובה בגגו לצאת דרך בה עשן הבית, והעשן יוצא ורוח מצויה באה ודוחותו לתוך ביתו או חלונו של חברו וממלאתו עשן, נסתפקו בה גדולי קדמונינו בנרבונה. ומכל מקום נטו לומר שכל היוצא מזה, אין בידו למחות ולכפותו לסתום ארובתו. שאם לא כן, מה תקנתו של זה?").³⁶ במשפט הישראלי לעומת זאת קיים החוק "למניעת מפגעים סביבתיים (תשנ"ב 1992). בחוק זה לא מוזכרת אפשרות להשאיר את המפגע המזיק בגלל שהוא הרגל, להפך, מוזכר לגבי מפגע חוזר: "בתובענה על מפגע סביבתי חוזר

³⁵ בג"צ 7710/05, הרב ישי בר חן נ' אריאל שרון.
³⁶ בית הבחירה, בבא בתרא כג, א.

רשאי בית המשפט לחייב את גורם המפגע לפצות את התובע על נזקים שנגרמו לו עקב המפגע הסביבתי החוזר".³⁷

סיכום

ההשוואה בין המשפט הישראלי למשפט העברי מראה שיש זיקה למשפט העברי גם בימינו והסתמכויות רבות על דיני ההלכה. ניתן לראות שכל החוקים שאוזכרו במשפט הישראלי וההלכות שאוזכרו במשפט העברי כולם תכליתם להגן על הסביבה ולהורות על כללים כדי למזער ככל האפשר את הפגיעה בה. נראה גם שיש איזון בין חיי הנוחות שמאפשרים שני המשפטים לבין הציווי המוסרי לשמור על הסביבה. כלומר, רמת החיים לא מבטלת לגמרי את חובת ההגנה על הסביבה,

³⁷סעיף 9 לחוק למניעת מפגעים סביבתיים, תשנ"ב 1992.

הגנת הסביבה

בעוד שמנגד חובת ההגנה אינה אבסולוטית. ישנם כללים מדויקים, הוראות וסייגים באמצעותם נשמר האיזון הדק והשברירי בין איכות החיים לבין איכות הסביבה.

הגנת הסביבה

רשימה ביבליוגרפית

חקיקה

הגנת הסביבה

איסור על פליטת עשן בחצרות בתים תשכ"ב 1962

חוק התכנון והבנייה תשכ"ה 1965

חוק רישוי עסקים תשכ"ח 1968

חוק שמירת הניקיון תשמ"ד 1984

החוק למניעת מפגעים סביבתיים תשנ"ב 1992

תקנות אוויר נקי תש"ע 2010

החוק להגנת הסביבה תשע"א 2011

תקנות המים (מניעת זיהום המים) תשע"א 2011

פסיקה

הגנת הסביבה

בית משפט השלום:

ת"פ 04-20-0233 מדינת ישראל נ' רפת חפר אגודה שיתופית חקלאית בע"מ, אייל ישראלי ומריו גינת.

3633/05 ציון שבו נ' משה דוגה, כרמי גילון ומועצה מקומית מבשרת ציון.

בית משפט מחוזי:

ע"פ 03-00-00843 המשרד להגנת הסביבה נ' אסתרוגו מחזור מתכות בע"מ וחיים אסתרוגו.

ע"א 2904/92 עיריית ת"א נ' עיזבון המנוח לטרהויז.

בית משפט עליון:

בג"צ 114/77 זאב שוורץ ומשה שוורץ נגד שר האוצר ו"אתא" חברה לטקסטיל בע"מ.

ספרות מחקר

אמיר, רות, (2007), "פרקים באקולוגיה", הוצאת האוניברסיטה העברית.

משפט עברי

בראשית א, כח

בראשית ב, טו

דברים כ, יט

דברים כג, יג-יש

רמב"ם, מלכים, ו, ט

שולחן ערוך, חושן משפט, סימן קנה, כג

הגנת הסביבה

שולחן ערוך, חושן משפט, סימן תטז, סעיף א

בבא בתרא ב, ז

בית הבחירה, בבא בתרא כג, א

משנה בבא בתרא כד, ב

משנה ערכין ט, ח

משנה בבא קמא ו, א

משנה יומא, ו

משנה סוכה ה, ג

תוספתא בבא מציעא יא, לא

הגנת הסביבה

פסחים נ, ב

קידושין לב, א

שם שם, לב

בן איש חי א, כי תצא, יד

ספר החינוך (שעוואל) תקס"ו

הגנת הסביבה